

DONES REBELS, DONES ALLIBERADES

El divorci a Catalunya
als segles XVIII i XIX

Marie Costa

Eumo Editorial

Ajuntament
de Barcelona

Aquesta obra, que és el número 58 de la col·lecció «Referències», és una coedició entre Eumo Editorial i l'Ajuntament de Barcelona.

La col·lecció «Referències» està assessorada per: Jaume Claret, Martí Grau, Josep M. Salrach, Francesc Vilanova

Director de la col·lecció: Joaquim Albareda

Consell d'Edicions i Publicacions de l'Ajuntament de Barcelona: Gerardo Pisarello Prados, Josep M. Montaner Martorell, Laura Pérez Castallo, Jordi Campillo Gámez, Joan Llinares Gómez, Marc Andreu Acebal, Águeda Bañón Pérez, José Pérez Freijo, Pilar Roca Viola, Maria Truñó i Salvadó, Anna Giralt Brunet

Directora de Comunicació de l'Ajuntament de Barcelona: Águeda Bañón

Director d'Imatge i Serveis Editorials de l'Ajuntament de Barcelona: José Pérez Freijo

© 2015, Marie Costa

© d'aquesta edició:

Eumo Editorial. C. de Perot Rocaguinarda, 17. 08500 Vic
www.eumoeditorial.com - eumoeditorial@eumoeditorial.com
—Eumo és l'editorial de la UVic-UCC—

Ajuntament de Barcelona. Direcció d'Imatge i Serveis Editorials
Passeig de la Zona Franca, 66. 08038 Barcelona
barcelona.cat/barcelonallibres

Primera edició: novembre del 2016

Disseny de la coberta: Marta Prat
Maquetació: ebc, serveis editorials

Impress a Romanyà Valls

Dipòsit legal: B 21565-2016
ISBN Eumo Editorial: 978-84-9766-581-0
ISBN Ajuntament de Barcelona: 978-84-9850-930-4

ÍNDIX

Abreviatures	7
Introducció	9
I. Dones i societat a la Catalunya de l'Antic Règim	13
Catalunya: un territori en ràpid procés de transformació	15
Dones i homes, ben diferents davant la llei.....	22
Educació i treball	22
Casar-se o no casar-se	31
Drets i obligacions de les casades	48
Cap a la «liberalitat» de les separacions matrimonials ..	54
Context del divorci a Occident.....	54
«Liberalitat» de les separacions a Catalunya	58
II. El divorci informal i les seves alternatives	63
Contextualitzar el divorci informal	66
Admissions femenines a l'Hospici de Barcelona.....	71
Destí dels marits?	87
Matrimoni informal o el recurs a la bigàmia.....	89
Cap als plets de reunió	94
El divorci informal: dones més perjudicades	97
III. Divorci formal - divorci legal	99
Del divorci informal al divorci formal	101
Funcionament d'un plet de divorci.....	104
Duració del matrimoni	121
El divorci: un fenomen femení?	123
El divorci: una qüestió d'estatus social	127
Motius de divorci segons els moralistes.....	134

Les múltiples queixes dels demandants	138
Les queixes dels marits	138
Les queixes de les esposes	152
Nul·litat matrimonial o divorci?	168
Duració del divorci	175
IV. Implicacions del divorci formal: segrest i reclusió	179
«Segrest, dipòsit i reclusió femenina».....	181
El segrest	182
Divorci formal i reclusió a les diferents institucions	193
La reclusió masculina.....	208
Els destins	208
Condicions per sortir de l'empresonament	210
V. Conseqüències econòmiques del divorci.....	213
Divorci formal i avantatges econòmics	215
Pensió alimentària o càrrega matrimonial?	217
Repartiment dels béns	228
Dret de les dones a administrar els béns	239
Restitució del dot.....	245
Solidaritat al voltant dels divorciats i les divorciades	248
Obligació de treballar	250
Custòdia i manteniment dels fills	252
VI. Límits de la llei de divorci?.....	259
Despeses dels processos	261
Duració dels processos i abandonaments del plet	263
Problemes amb l'entrega de la pensió.....	265
Retorn a la vida conjugal o relació de dependència	267
Les reincidències	271
Romandre divorciats	273
Sentències de divorci.....	277
Sentències: més divorcis que reunions conjugals	277
Polèmica de les sentències i apel·lacions	280
Tracte discriminatori envers les dones?	281
Com a conclusió.....	283

ABREVIATURES

ADB: Arxiu Diocesà de Barcelona.

ADG: Arxiu Diocesà de Girona.

AHCMB: Arxiu Històric de la Casa de Misericòrdia de Barcelona.

ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó.

AHBC: Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya.

ACB: Arxiu de la Ciutat de Barcelona.

ANC: Arxiu Nacional de Catalunya.

FAHHSC: Fundació Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu.

AMJ: Archives du Ministère de la Justice (França).

INTRODUCCIÓ

El 1804, a Barcelona, en un procés de divorci María Claudina Bonet Boladeras afirmava que estava cansada de la violència del seu marit contra ella, així com de mantenir-lo. Com a treballadora portava la botiga que tenia al carrer d'Escudellers¹ i lamentava l'ociositat del seu marit: «industriándose y procurando su subsistencia vendiendo toda suerte de ropas de moda y trabajándolas para vestido de mujer [...] la tienda y habitación con todas las mercaderías que contienen están la primera alquilada por cinco años en su nombre y las segundas dadas a plazos por comerciantes [...] sufría con paciencia esta parte la inutilidad de su marido manteniéndole con su habilidad [...] ha tratado con el mayor cariño y amor a su marido que para mantenerse a sí y a él mismo, que nada gana, trabajaba continuamente de día y noche en la misma tienda».²

Aquest exemple, com tants d'altres, posa de manifest els canvis que s'estaven gestant a finals del segle XVIII i a principis del XIX a Catalunya. En referir-nos als conflictes matrimonials, és possible allunyar-nos de l'òptica victimista que es construeix sovint a l'entorn de la història de les dones i demostrar que aques-

1. ADB, *Procesos del siglo XIX*, 1804, núm. 9: «María Claudina Bonet y Boladeras llamada Julia contra Josep Boladeras, sastre, su marido, vecinos de Barcelona. Testigos recibidos por parte de dicha María Claudina sobre sus capítulos de 27 de octubre de 1804. Testigos recibidos por parte de dicho Josep Boladeras sobre su pedimento de 19 de enero de 1805. Testigos recibidos por parte de María Claudina Bonet y Boladeras sobre su pedimento de 15 de enero de 1805. Testigos por dicho Josep Boladeras sobre su pedimento de 3 de noviembre de 1804. Original proceso. En la Curia del Oficialato Eclesiástico de Barcelona. Josep Antonio Serch, notario».

2. *Ibidem*.

tes tenien veu pròpia i van utilitzar tots els mitjans que tenien al seu abast per qüestionar i esfondrar la ideologia del *pater familias*, perquè convé fixar-nos en la seva llibertat o mostrar com els espais de llibertat femenina representen el factor edificador de la història de les dones.³

A més de veure els canvis respecte a les relacions de gènere, també es pretén revelar com era la vida quotidiana i privada d'una part de la societat catalana; analitzar el divorci tal com s'entenia en l'època; posar en relleu els mecanismes de divorci, i insistir sobre les seves modalitats, conseqüències i implicacions. Si bé el terme *divorci* apareix de manera constant en els documents, s'ha de precisar que de fet equival a *separació*, ja que en aquella època no es concebia l'eradicació del matrimoni. En alguns casos els documents testimonien l'ús d'ambdós termes indiferentment.

Essent el divorci (o la separació) l'eix central del nostre llibre, sostenim com a hipòtesi que hi ha diversos factors que poden explicar el procés que condueix cap a una major liberalitat respecte del divorci: la liberalització del treball, que autoritzava les dones a participar en activitats pròpies del «seu sexe»; les guerres (Guerra de la Convenció i Guerra del Francès) que, com a element conjuntural, afavorien els canvis; el marc jurídic, que ajudava econòmicament els pobres de solemnitat a emprendre un plet de divorci, permetia a les dones recuperar el seu dot i els seus béns i obligava els marits a pagar-los una pensió alimentària; el marc social i familiar, que sostenia moralment i econòmicament les divorciades; el control limitat de les autoritats pel que fa a les bigàmies, els amistançaments o els concubinats, i, finalment, una major tolerància envers els divorcis tant per part de la societat com per part de la justícia eclesiàstica. Tot aquest procés va acabar afavorint sobretot les dones, que van poder sol·licitar el divorci formal (legalitzat pel Tribunal Eclesiàstic) i viure independentment dels seus marits. Cal puntualitzar que abans de 1775 els plets de divorci són bastant escassos, la qual cosa no denota forçosament

3. Vegeu María Milagros Rivera Garreta. *La diferencia sexual en la historia*. València: Universitat de València, 2005.

el silenci o la passivitat de les dones, sinó que els conflictes no es resolien de manera formal davant d'un tribunal. A finals del segle XVIII i principis del segle XIX sorgeix un canvi en l'actitud femenina i les dones apareixen com les principals demandants. S'intenta desconstruir la dominació masculina i buscar espais de llibertat i d'igualtat. El rebuig a la conformitat del matrimoni i la rebel·lia es plasmen progressivament en els documents i posen de manifest la tendència a convertir els problemes matrimonials en assumptes públics.

L'altra via possible a emprendre davant de les desavinences matrimonials era el divorci informal (divorci no legalitzat pel Tribunal Eclesiàstic). Va ser freqüent també en els anys posteriors al 1775 pel fet que evitava els llargs processos, si bé com veurem més endavant no fou tan favorable a les dones com el divorci formal. El divorci informal al·ludeix a altres alternatives utilitzades pels consorts per divorciar-se: l'ingrés de les dones en una institució caritativa o un convent, els abandonaments o desercions, les bigàmies, els amistançaments o concubinat, etc.

Els processos de divorci aporten testimonis de la vida quotidiana de les parelles i, per tant, de les seves contínues disputes. Ofereixen dades sobre el funcionament del Tribunal Eclesiàstic i els seus membres, sobre l'origen dels implicats, i a vegades sobre la seva edat, la seva situació socioprofessional, la duració de la convivència, les separacions voluntàries i informals (separacions efectuades sense l'autorització del Tribunal Eclesiàstic), els motius dels conflictes, les xarxes de solidaritat (en l'aportació de testimonis o en la protecció de les esposes), la duració de la separació, les implicacions i conseqüències de les separacions o del divorci (reclusió femenina, desencadenament dels mecanismes de solidaritat, reclusió masculina, conseqüències econòmiques, custòdia dels fills), etc. En conseqüència, diversos camps estan connectats entre ells, com poden ser la història de la família, dels sentiments (afectes o menyspreus), de la sexualitat, del dret o la història socioeconòmica (assistència, solidaritat, etc.).

Quant als plets de divorci, també hi havia una relació estreta entre la situació socioeconòmica i els conflictes matrimonials. A més de posar en qüestió les relacions de poder, el teló de fons dels

conflictes matrimonials, i naturalment dels divorcis, derivava sovint dels problemes econòmics.

En el marc temporal i geogràfic que ens correspon es van iniciar més de 1.400 processos de divorci a la diòcesi de Barcelona i la majoria dels implicats eren de la ciutat. En canvi, durant el mateix període, a Girona es registraren tan sols dotze «causes de separació» (Arxiu Diocesà de Girona). També és cert que tant per la conjuntura econòmica com per l'extensió Barcelona podia oferir més oportunitats laborals. El baix percentatge dels marits implicats en un plet de divorci pertanyents al sector agrícola demostra que el divorci era un fenomen més urbà que rural.

Segons Roderick Phillips, a França, les ciutats, com Rouen, afavorien més l'existència de divorcis que les zones rurals: «Cities had more extensive market, a necessity for an independent life. In the rural areas work was done in few employment opportunities for a divorced woman. Evidence that urban conditions favored women seeking divorce lies in the fact that women sought 71 % of divorces in the city of Rouen, but only 42 % of divorces in the surrounding communes».⁴ Així doncs, Barcelona com a ciutat podia millorar la situació de les dones: gràcies a les oportunitats laborals podien aconseguir una major independència respecte dels marits. Malgrat la discriminació laboral i la diferenciació salarial, és notable la participació de les dones del poble baix a l'economia familiar. El seu paper en l'àmbit domèstic no impedia que duguessin a terme activitats derivades de la producció. Per aquest motiu, i gràcies a les xarxes de solidaritat que es teixien al seu entorn, les dones es van poder divorciar dels marits. D'aquesta manera, com a territori en ple procés de transformació, Catalunya i sobretot Barcelona van participar en el canvi en les relacions de gènere.

4. Roderick Phillips. *Untying the not, a short history of divorce*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, p. 79.